

УДК 631.147: 338

Н. П. Новак,

д. е. н., начальник, Новотроїцька державна податкова інспекція
Генічеського управління Головного управління ДПС у Херсонській області
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9929-1391

М. М. Ігнатенко,

д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав
ORCID ID: [0000-0002-5713-7951](https://orcid.org/0000-0002-5713-7951)

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.13—14.18

ЧИННИКИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

N. Novak,

Doctor of Economic Sciences, Head, Novotroitsk state tax Inspectorate
of the Genichesky Department of The main Department of STS in the Kherson region

M. Ihnatenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department
of Economics, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav

FACTORS AND CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF ORGANIC MILK PRODUCTION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

У статті обґрунтовано чинники та передумови становлення і розвитку органічного виробництва молока і молочної продукції в системі впровадження новітніх технологій аграрного господарювання та поліпшення екологічного стану довкілля, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на внутрішньому та світових аграрних ринках. Визначено завдання, які необхідно реалізувати для розгортання органічного виробництва молока в аграрних підприємствах. Встановлено, що у світовому й національному вимірі спостерігається постійне зростання попиту на органічну молочну продукцію, тому відповідно, її виробництво потрібно стимулювати на державному рівні з метою набуття більшої популярності серед господарських суб'єктів — виробників сільськогосподарської продукції. Визначено, що органічне сільськогосподарське виробництво молока, поряд з економічними функціями, передбачає виконання природоохоронних, екологічних та соціальних функцій, зокрема, це збереження природного різноманіття, здоров'я населення, забезпечення ощадного використання наявних ресурсів, сприяння розвитку сільської інфраструктури й зайнятості сільських жителів.

The article substantiates the factors and prerequisites for the formation and development of organic production of milk and dairy products in the system of introducing the latest technologies of agricultural management and improving the environmental condition of the environment, increasing the competitiveness of domestic agricultural products in the domestic and world agricultural markets. The tasks that need to be implemented for the deployment of organic milk production in agricultural enterprises are defined. It is proved that it is important to assist enterprises in developing the infrastructure of internal and external markets for organic products by creating brand stores, wholesale warehouses, procurement points, service centers, dealer companies and other infrastructure facilities; conducting certification of agricultural entities that produce organic agricultural products; promoting the introduction of new advanced technologies of organic farming in agriculture, processing and food, in particular dairy, industry; establishment of cooperation between educational and research institutions in the regions in the direction of developing and implementing innovative programs for the development of organic agricultural production; creation of information and Advisory and agricultural service structures. It is determined that the implementation of the above principles of formation and development of organic milk production and products from it is qualitatively related to the rational use of the resource potential of organic agricultural production, the introduction of innovative technologies in combination with organizational and economic measures to ensure marketing research of potential foreign export and domestic food markets of Ukrainian organic dairy products. It is established that in the global and national dimensions, there is a constant increase in demand for organic dairy products, so, accordingly, its production needs to be stimulated at the state level in order to gain greater popularity among economic entities — producers of agricultural products. It is determined that organic agricultural

milk production, along with economic functions, provides for the implementation of environmental, environmental and social functions, in particular, the preservation of natural diversity, public health, ensuring the economic use of available resources, promoting the development of rural infrastructure and employment of rural residents.

Ключові слова: органічне виробництво, молоко, аграрні підприємства, умови, чинники, завдання, розвиток, управлінські рішення.

Key words: organic production, milk, agricultural enterprises, conditions, factors, tasks, development, management decisions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аграрні підприємства України мають великий потенціал для збільшення площ під органічне сільське господарство та розвитку ринку органічної продовольчої продукції. Такі умови, як великі масиви сільськогосподарських угідь з високою природною родючістю ґрунтів, великий досвід виробників, визнані національні традиції є основою для переходу на органічне виробництво. Швидке та стає збільшення обсягів міжнародної торгівлі органічними продуктами, зростання внутрішнього попиту на здорові та безпечні харчові товари, прийнятні ціни їх реалізації забезпечують сприятливі потенційні можливості забезпечення потреб споживачів та покращення фінансово-економічного стану виробників продукції органічного сектору.

Необхідно зазначити також, що впродовж останніх років потенціал внутрішнього ринку органічної продукції в Україні викликає зацікавленість і представників національної та міжнародної торгівлі. Переваги органічного сільськогосподарства є надзвичайно великими — від забезпечення тривалого економічного зростання, захисту навколишнього середовища, якості та безпеки харчових продуктів, запобігання зміні клімату до утвердження соціальної справедливості й соціальної відповідальності за здоров'я теперішнього і майбутнього покоління.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання органічного виробництва сільськогосподарської продукції у своїх працях досліджували такі українські науковці: В.І. Артиш, П.Т. Саблук, О.В. Рудницька, Н.А. Берлач, Л.О. Мармуль, І.Г. Ткачук, В.О. Шлапак та інші. Наукові дослідження цих авторів висвітлюють питання ефективності органічного землеробства, сучасного стану світової органіки та перспектив її розвитку в Україні, вивчають організаційно-економічні передумови стабілізації ринку органічної продукції. Однак стосовно органічного виробництва молока, його чинників, умов, результатів є теоретична і практична необхідність продовження наукових пошуків і обґрунтувань та практичних рекомендацій і розробок.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування чинників становлення і розвитку органічного виробництва молока й молочної продукції в умовах збереження переваг традиційних та залучення переваг новітніх технологій аграрного господарювання та поліпшення екології довкілля, підвищення якості й конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на внутрішньому та світових аграрних ринках.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підвищення якості і безпечності сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, у т.ч. молока і продукції з нього, тісно пов'язане з розвитком традиційного для країни і, одночасного, інноваційного напрямку господарювання — органічного аграрного виробництва [1, с. 55]. Динамічний і великомасштабний перехід на органічне агровиробництво багатьма країнами світу мотивується багатьма основними чинниками. По-перше, бурхливим розвитком новітніх технологій в аграрній сфері (зокрема — в агроекології та біології), які суттєво змінюють структуру, склад, властивості продовольчої сировини і продуктів харчування на клітинному і навіть на генному рівні.

І це не завжди добре для споживачів і навіть відтворення населення. По-друге, отже, об'єктивно існує потреба суспільства у споживанні екологічно чистих продуктів харчування. По-третє, виробники зацікавлені у зниженні матеріальних та енергетичних затрат, у раціональному використанні ресурсного потенціалу сільськогосподарства, які забезпечує органічне господарювання. По-четверте, існує своєрідна мода на все органічне, своєрідна філософія, яка видається правильною і якій можна і треба слідувати. По-п'яте, йдеться про значні комерційні переваги цього виду діяльності за наявності великого потенціалу аграрних підприємств у вигляді банків землі і капіталу, як це є в Україні.

Дійсно, в країні наявні сприятливі умови для виробництва органічної й екологічно чистої продукції, передусім, це природно-географічний чинник — клімат та ґрунти — високопродук-

тивні чорноземи, які займають 26,5 млн га, або 44,0 % загальної площі території. Це означає 25,0% у європейському вимірі. Це досить тепла і сонячна погода помірного кліматичного поясу, у якому розміщена територія країни [2, с. 80]. Це багатовікові хліборобські традиції й працелюбність сільського населення, вміння господарювати. Це можливості впровадження екологічних технологій і більш чистих виробництв у процесі реструктуризації аграрної сфери і сільських територій, модернізації і розвитку індустріальних секторів національної економіки, у т.ч. харчової і молочної промисловості.

Постає завдання розвитку органічного виробництва молока і продуктів з нього як складної екологічно збалансованої системи органічного сільськогосподарського виробництва, в якій ключовим завданням є ефективне виробництво натуральної продукції з високими біологічно цінними якостями та оздоровчими властивостями для забезпечення повноцінного харчування людей, особливо дітей та молоді. Це виключає будь-які ризики для здоров'я, сприяє збереженню навколишнього природного середовища.

Відомо, що молоко містить понад 200,0 корисних речовин. До їх переліку входить 20,0 амінокислот, понад 30,0 вітамінів, 25,0 мінералів, понад 40,0 жирних кислот, молочний цукор та мікроелементи. Як наслідок, 1 літр спожитого органічного молока повністю задовольняє добові потреби організму людини в жирах, кальцію та фосфорі; на 50,0% — в жирах та калію; на 35,0% — у вітамінах А і групи В; на 26,0% — в енергії. Отже, цей цінний продукт може замінити будь-який напій. Він зміцнює імунну систему, знижує ризики утворення пухлин, цукрового діабету [3, с. 114]. Молочні продукти відіграють провідну роль у формуванні кісткових тканин у людини. Тому органічне виробництво молока має бути пріоритетним завданням вітчизняного тваринництва.

На розвиток органічного виробництва молока в аграрній сфері негативний вплив мають такі упущення: відсутність науково обґрунтованих сівозмін, недостатнє застосування ґрунтозахисних технологій в землеробстві, занепад кормовиробництва загалом і органічного зокрема. Мова йде й про повільне впровадження екологічних технологій в аграрному господарюванні загалом, несвоєчасну реалізацію стратегій забезпечення якості та екологічної чистоти продукції. Недостатньо сформованою є нормативно-законодавча база щодо розвитку органічного виробництва молока та мережа лабораторій щодо його оцінки і сертифікації.

Серед основних складових загроз та ризиків забезпечення формування, становлення і розвитку органічного виробництва молока в Україні є значний рівень монополізації вітчизняної агропромислової сфери великими агрокорпораціями та агрохолдингами, у т.ч. з іноземним капіталом; монополізація земельних і бюджетних ресурсів підприємств середнього і малого господарювання, спричинена агрохолдингізацією [4, с. 28]. Тобто йдеться про зростання частки великоземельних, вертикально інтегрованих господарських структур в аграрній економіці.

Тому для забезпечення успішного становлення і розвитку органічного виробництва молока слід створити відповідні передумови узагальнюючого характеру: насамперед, треба забезпечити сприятливі інституціональні умови для розвитку конкурентоспроможного аграрного виробництва на основі організаційно-економічної модернізації аграрної сфери; здійснити моніторинг структурно-галузевих перетворень у регіонах, обґрунтувати висновки і прийняти рішення щодо завершення аграрної й земельної реформ; практикувати використання матеріалів і технологій, що поліпшують екологічну рівновагу в природних системах та сприяють створенню стійких і збалансованих виробничих агроєкосистем у формі підприємств повного циклу відтворення [5, с. 18].

Наступна група умов стосується запровадження економічного стимулювання раціонального використання і охорони земель; реалізації пріоритетів сталого розвитку, екологічної рівноваги, засад біобезпеки молочнотоварного виробництва; перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентоспроможний (на внутрішньому і зовнішньому ринках) сектор економіки країни; створення державної системи сертифікації щодо регулювання органічного виробництва молока й інших видів продукції; впровадження державних цільових програм з екологічних технологій в аграрній сфері, зокрема в галузі органічного виробництва молока.

Наразі в Україні функціонує вкрай недостатня кількість виробництв органічного молока та продуктів з нього. Найбільш відомими та масштабними є ТОВ "Органік Мілк", ТОВ "Старий Порицьк", ТМ "ЕтноПродукт". Так, перше з них було організоване у 2008 р. на Житомирщині, обробляє 8,5 тис. га сільськогосподарських угідь та має власне органічне кормовиробництво, вільний випас корів протягом 200 днів на рік, власний органічний молокопереробний завод. Українсько-швейцарське підприємство ТМ "ЕтноПродукт" функціонує на Чернігівщині, де обробляється понад 4,5 тис. га орга-

нічних земель, випасається понад 1000 корів, а молочна сировина переробляється на органічному заводі поблизу Києва. Екоферма "Старий Порицьк" працює на Волині та є комплексним виробником продовольчих товарів, насамперед, молока та виробів з нього.

У системі функціонування аграрної сфери невідкладним є розгортання органічного агровиробництва у т.ч. молока з реалізацією таких завдань [6, с. 65]:

- формування економічних механізмів стимулювання суб'єктів аграрного господарювання до впровадження більш чистих виробництв та екологічних технологій;

- розроблення і реалізація спеціальних національних та регіональних програм та стратегій впровадження органічного агровиробництва;

- здійснення постійного моніторингу і забезпечення державної підтримки органічного агровиробництва (утвердження відповідних цін на сільськогосподарську продукцію органічного походження, формування державних служб із стандартизації і сертифікації виробленої сільгосппродукції, налагодження системи державного пільгового кредитування підприємств-виробників екологічно чистого й органічного продовольства на інвестиційних засадах.

Важливе значення має сприяння підприємствам у розвитку інфраструктури внутрішнього і зовнішнього ринків продукції органічного походження шляхом створення фірмових магазинів, оптових складів, заготівельних пунктів, сервісних центрів, дилерських фірм та інших об'єктів інфраструктури; проведення паспортизації суб'єктів аграрної сфери, які виробляють органічну сільгосппродукцію; сприяння впровадженню нових прогресивних технологій органічного землеробства в сільському господарстві, переробній та харчовій, зокрема, молочній, промисловості; налагодження співпраці освітніх і дослідницьких установ регіонів у напрямі розроблення і реалізації інноваційних програм розвитку органічного агровиробництва; створення інформаційно-консультативних і агросервісних структур [7, с. 279].

Необхідно адаптувати сорти рослин, які вирощуються в органічних системах, до природно-кліматичних умов, ґрунтового покриву; здійснювати використання видів і сортів рослин, стійких до хвороб і шкідників; забезпечити застосування ґрунтозахисних технологій збереження і підвищення біологічної родючості ґрунтів в процесі запровадження технологій органічного виробництва, вносити достатню кількість добрив рослинного та тваринного походження (висів азотофіксуючих рослин і сиде-

ратів на зелене добриво, зернобобових та їх суміші); вивчення зарубіжного досвіду із впровадження і розвитку органічного виробництва.

Провідними в аграрній сфері мають бути становлення й утвердження екологічного менеджменту, організація системи контролю за веденням органічного виробництва; проведення європейського рівня сертифікації сільськогосподарських земель на предмет виробництва органічної продукції; підвищення рівня інформованості та екологічної свідомості населення щодо органічної продукції; запровадження нової системи постійного моніторингу розвитку та оцінювання процесів органічного виробництва [8, с. 119].

Реалізація викладених вище засад становлення і розвитку виробництва органічного молока та продукції з нього якісно пов'язана з раціональним використанням ресурсного потенціалу органічного агровиробництва, впровадженням інноваційних технологій у поєднанні з організаційно-економічними заходами забезпечення маркетингових досліджень потенційних експортних зарубіжних та внутрішніх продовольчих ринків української органічної молочної продукції.

ВИСНОВКИ

У світовому й національному вимірі спостерігається постійне зростання попиту на органічну молочну продукцію. Відповідно, її виробництво потрібно стимулювати на державному рівні з метою набуття більшої популярності серед господарських суб'єктів — виробників сільськогосподарської продукції. Органічне сільськогосподарське виробництво молока, поряд з економічними функціями, передбачає виконання природоохоронних, екологічних та соціальних функцій. Зокрема це збереження природного різноманіття, здоров'я населення, забезпечення ощадного використання наявних ресурсів, сприяння розвитку сільської інфраструктури й зайнятості сільських жителів.

Література:

1. Ільчук М.М., Коновал І.А. Підвищення конкурентоспроможності продукції скотарства в Україні. Економіка АПК. 2016. № 5. С. 51—59.
2. Ігнатенко М.М. Теоретичні засади та практичні напрями формування корпоративної соціальної відповідальності аграрних і харчових підприємств. Економіка АПК. 2015. № 1. С. 78—83.
3. Артиш В.І. Розвиток світового ринку органічної продукції. Економіка АПК. 2010. № 3. С. 113—116.

4. Мармуль Л.О., Новак Н.П. Розвиток органічного виробництва в Україні. Економіка АПК. № 9. 2016. С. 26—32.

5. Рудницька О.В. Визначення цільового споживача органічної продукції в Україні за допомогою інструментів сегментації. Агроінком. 2006. № 7—8. С. 17—20.

6. Мармуль Л.О., Коваленко І.В. Державне регулювання інвестиційної діяльності переробних підприємств агропромислового комплексу. Економіка АПК. 2008. № 12. С. 62—69.

7. Устік Т.В. Формування конкурентоспроможності молочної продукції. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія: Економічні науки. 2013. № 1 (3). С. 277—284.

8. Романюк І.А. Розвиток підприємництва та альтернативних видів діяльності сільського населення. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2014. № 1 (9). С. 117—121.

9. Шкуратов О.І. Сутність органічного сільського господарства: концептуальний підхід. Збалансоване природокористування. 2013. № 4. С. 68—71.

10. Мармуль Л.О. Роль стратегічного аналізу в управлінні виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2011. Вип. 2, Т. 1. С. 152—156.

11. Коваль С.В. Організаційно-економічні засади розвитку та вдосконалення структури ринку плодоовочевої продукції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 7. Ч. 2. С. 93—96.

12. Ігнатенко М.М., Рунчева Н.В. Процеси ресурсозабезпечення спеціалізації та концентрації виробництва в корпоративних агроформуваннях. Економіка та держава. № 1. 2017. С. 10—14.

13. Sievidova I. et al. Optimizing the strategy of activities using numerical methods for determining equilibrium. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, no. 6 (4 (102)), 2019. pp. 47—56.

14. Романюк І.А. Проблеми зайнятості населення у сільському господарстві. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 1 (6), 2013. С. 176—181.

References:

1. Il'chuk, M.M. and Konoval, I.A. (2016), "Increasing the competitiveness of livestock products in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 5, p. 51—59.

2. Ihnatenko, M.M. (2015), "Theoretical principles and practical directions of formation of

corporate social responsibility of agrarian and food enterprises", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 78—83.

3. Artysh, V.I. (2010), "Development of the world market of organic products", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 113—116.

4. Marmul', L.O. and Novak, N.P. (2016), "Development of organic production in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 26—32.

5. Rudnyts'ka, O.V. (2006), "Determining the target consumer of organic products in Ukraine using segmentation tools", *Ahroinkom*, vol. 7—8, pp. 17—20.

6. Marmul', L.O. and Kovalenko, I.V. (2008), "State regulation of investment activity of processing enterprises of agro-industrial complex", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 62—69.

7. Ustik, T.V. (2013), "Formation of competitiveness of dairy products", *Zbirnyk naukovykh prats' Tavriys'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 1 (3), pp. 277—284.

8. Romaniuk, I.A. (2014), "Development of entrepreneurship and alternative activities of the rural population", *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, vol. 1(9), pp. 117—121.

9. Shkuratov, O.I. (2013), "The essence of organic agriculture: a conceptual approach", *Zbalansovane pryrodokorystuvannya*, vol. 4, pp. 68—71.

10. Marmul', L.O. (2011), "The role of strategic analysis in the management of production activities of agricultural enterprises", *Naukovi pratsi Poltav'skoyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi*, vol. 2, no. 1, pp. 152—156.

11. Koval', S.V. (2016), "Organizational and economic principles of development and improvement of the market structure of fruit and vegetable products", *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, vol. 7, no. 2, pp. 93—96.

12. Ihnatenko, M.M. and Runcheva, N.V. (2017), "Processes of resource provision of specialization and concentration of production in corporate agricultural formations", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 10—14.

13. Sievidova, I. (2019), "Optimizing the strategy of activities using numerical methods for determining equilibrium", *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, no. 6(4(102)), pp. 47—56.

14. Romaniuk, I.A. (2013), "Problems of employment in agriculture", *Naukovi pratsi Poltav'skoyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi*, vol. 1 (6), pp. 176—181.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2020 р.